

ประชาธิปไตยแบบพุทธ

ประเวศ วะสี

ประชาธิปไตยตะวันตกเป็นประชาธิปไตยเสียงข้างมาก

ประชาธิปไตยแบบพุทธเป็น

ประชาธิปไตยแบบฉันทมติ

เราอาจจะไม่ได้สังเกตกระบวนการประชาธิปไตยที่เวลานี้เวลาไปทอดกฐิน

เมื่อเอาผ้ากฐินตั้งไว้ ก็จะมีพระองค์หนึ่งตั้งกระทู้ถามว่า ที่ประชุมสงฆ์เห็นว่าผ้ากฐินนี้ควรจะตกเป็นของพระภิกษุรูปใด เสร็จแล้วจะมีผู้เสนอว่าควรตกเป็นของพระรูปใด เมื่อเสนอแล้วก็ถามที่ประชุมสงฆ์เห็นด้วยไหม ต่อเมื่อพระสงฆ์ทั้งหมดอนุโมทนา ก็เป็นไปตามมติที่เป็นฉันทมติ ถ้ามีพระภิกษุค้านแม้แต่องค์เดียวกฐินนั้นจะตก และเคยเกิดเรื่องแบบนี้เมื่อพระยาศรภัยพิพัฒน์บวชและค้ำยันตติสงฆ์

ทางพุทธนิยมประชาธิปไตยแบบเอกฉันท ไม่นิยมเพียงเสียงข้างมาก เพื่อป้องกัน การแตกความสามัคคี ทางพุทธนิยมการใช้ปัญญาไม่นิยมการใช้อำนาจ การเอาเสียงข้างมากชนะเสียงข้างน้อยก็เป็นการใช้อำนาจอยู่ดี นำไปสู่การแตกความสามัคคีได้ เพราะเสียงข้างน้อยที่แพ้ให้ก็ใช่ว่าจะยอมรับ การที่ยังเห็นไม่ตรงกันแสดงว่ายังไม่ได้ทำความเข้าใจกันเพียงพอ

การแบ่งข้าง เป็นข้างชนะกับข้างแพ้ หรือฝ่ายรัฐบาลกับฝ่ายค้านไม่ใช่วิถีคิดแบบพุทธ ทางพุทธไม่คิดแบบแบ่งข้างแบ่งขั้วตายตัว แต่คิดเชิงความเป็นอนิจจังที่มีเหตุปัจจัยหนุนเนื่อง หรือกระบวนการแห่งเหตุผล ความเป็นเหตุเป็นผลนี้บางที่ท่านเรียกว่าธรรมะ บางที่เรียกว่าทางสายกลาง ทางสายกลางเป็นทางสายปัญญาที่เห็นความเป็นเหตุเป็นผล

วิทยาศาสตร์เก่าและฝรั่งนั้นคิดแบบตายตัว จึงแยกส่วน แบ่งข้างแบ่งขั้ว ระบบการเมืองที่แบ่งขั้วก็มาจากวิธีคิดแบบตายตัว ซึ่งล้าสมัยแล้ว แม้ฝรั่งที่ว่าเจริญแล้วใจกว้าง

แบ่งข้างแบ่งซ้ายก็ไม่ใช่ไร ก็อาจไม่เป็นความจริงเสมอไป เพราะเราเห็นการหาเสียง แบบ
สาดโคลนเข้าใส่กันอย่างสกปรกในอเมริกา นักสันส่งคนไปดักฟังการประชุมของพรรคดีโม
แครตจนเกิดเรื่องเกิดราวใหญ่โต เราเห็นพรรคตรงข้ามพยายามบดบังงานที่ดี ๆ ของ
ประธานาธิบดีในอเมริกา จนต้องปิดการทำงานของรัฐบาลก็มี

ประชาธิปไตยแบบเอกฉันท์มีตัวอย่างใหม่

มี ที่เรียกว่าประชาธิปไตยชุมชน ซึ่งเป็นประชาธิปไตยทางตรง คนในชุมชนเขาคูกัน
จนเห็นด้วยกันทั้งหมด ไม่มีทะเลาะกัน เป็นประชาธิปไตยสมานฉันท์ และเป็นประชาธิปไตย
อรรถประโยชน์หรือประชาธิปไตยที่สร้างสรรค์

มีคำถามก็คือ ประชาธิปไตยขนาดใหญ่กว่าประชาธิปไตยชุมชน คือระดับท้องถิ่น
หรือระดับชาติ จะมีประชาธิปไตยแบบเอกฉันท์ได้หรือไม่ ในประเทศตะวันตก เนื่องจาก
ข้อจำกัดของประชาธิปไตยเสียงข้างมาก ได้มีผู้พยายามคิดกระบวนการประชาธิปไตยเอก
ฉันท์ ที่เรียกว่า **Deliberative Democracy** หรือประชาธิปไตยแบบพิจารณาไตร่ตรอง โดย
ได้มีการทดลองนำคนที่ไม่รู้จักกันเลยมาประชุม และให้ออกความเห็นในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง
เมื่อเริ่มต้นความเห็นจะแตกต่างหลากหลายกันไป แต่เมื่อมีการทยอยนำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ
เรื่องนั้นๆเข้าสู่ที่ประชุมเป็นลำดับๆไป ปรากฏว่าความเห็นเปลี่ยนไปจนไปสู่มติที่เป็นเอก
ฉันท์ได้ แสดงว่าการมีข้อมูล ใช้ความรู้ ใช้เหตุผล พิจารณาไตร่ตรอง ทำให้เกิดมติเป็นเอก
ฉันท์ได้ นั่นก็คือกระบวนการทางปัญญานั้นเอง

เมื่อผมเป็นหัวหน้าภาควิชาอายุรศาสตร์ที่ศิริราช ซึ่งเป็นภาควิชาที่ใหญ่ที่สุดใน
ประเทศไทย ในการประชุมภาควิชา ผมไม่เคยให้อาจารย์โหวตสักครั้งเดียว เพราะผมไม่
อยากให้อาจารย์แตกความสามัคคี ให้คุยกันจนจับประเด็นและความรู้สึกได้แล้วผมรับไปทำ

ในการสรรหาอธิการบดีมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง คณะกรรมการโหวตและไม่มีการ
ยอมรับกัน จนเป็นข่าวออกไปและสื่อมวลชนเริ่มเข้ามาลงข่าวว่าเป็นศึกสายเลือดอะไรต่อ
อะไรไปใหญ่โต เมื่อผมได้รับมอบจากสภามหาวิทยาลัยให้ไปเป็นประธานคณะกรรมการสรร
หาชุดนั้นเพื่อแก้ไขสถานการณ์ ผมเสนอคณะกรรมการว่าเราใช้ประชาธิปไตยแบบพหุชนเกิด
เราอย่าไปโหวตเอาชนะคะคานากันเลย ปรีกษาหารือกันจนเป็นเอกฉันท์ เรื่องก็เรียบร้อยดี

ผมก็แถลงกับสื่อว่าไม่มีศึกสายเลือดหรืออะไรเลย คณะกรรมการสรรหาเห็นด้วยกันเป็นเอกฉันท์

เรามักจะนึกว่าโหวตๆเป็นของดีเป็นประชาธิปไตย ที่จริงการโหวตคือการหยุดการใช้เหตุผลแล้วว่าฉันจะเอาอย่างนี้แหละ เป็นการใช้อำนาจชนิดหนึ่ง เพราะฉะนั้นถึงแม้ว่าเสียงข้างมากเป็นของดี แต่ก็นำไปสู่การแตกความสามัคคีได้

การที่คุ้ยปรีกษาหารือกัณจนเกิดความเป็นเอกฉันท์เป็นกระบวนการทางปัญญา มีเมตตากรุณา และขันติธรรมเป็นตัวประกอบ จึงเป็นประชาธิปไตยสมานฉันท์ และนำไปสู่ความสร้างสรรค์กว่ากันมาก

พระพุทธเจ้าสอนว่าใครพูดอะไร เธออย่าเพิ่งรับ หรือปฏิเสธแต่นำไปไตร่ตรองด้วยปัญญาเสียก่อน การพูดสวนกันเปรี้ยวปร้างเป็นการตื่นขึ้น ขาดการไตร่ตรองทางปัญญาอย่างลึกซึ้ง อะไรที่ตื่นมักแยกส่วน อะไรที่ลึกมักเชื่อมโยง ขณะนี้มีสิ่งที่เรียกว่า U Theory (ทฤษฎีรูปตัวยู) โดยออตโต ชาร์มเมอร์ ที่อยู่ในกลุ่มของปีเตอร์เซนเงที่เอ็มไอที ที่ว่าเมื่อรับรู้อะไรมาอย่าเพิ่งมีปฏิกิริยาออกไปทันที ให้ตั้งมาพิจารณาอย่างเงียบๆ นั่นคือลงมาตามขาหน้าของตัวยู ไตร่ตรองดูอย่างลึกซึ้งผ่านกระบวนการทางสติทางปัญญาเสียก่อนแล้วจึงทำ นั่นเป็นที่มาของรูปตัวยู U ก้นของตัวยูคือโยนิโสมนสิการด้วยสติ เมื่อผ่านกระบวนการทางปัญญา วจกรรมหรือกายกรรม ที่ออกไปก็สมเหตุสมผลลึกซึ้ง ประณีต เชื่อมโยง ไม่ก้าวร้าว เป็นปฏิบัติ ซึ่งไม่สมเหตุสมผล

ประชาธิปไตยแบบพุทธ จึงเป็นประชาธิปไตยที่ประกอบไปด้วยสติและปัญญา เป็นประชาธิปไตยสมานฉันท์ และประชาธิปไตยอรรถประโยชน์ การแบ่งข้างแบ่งขั้วกันแบบตายตัวทางการเมืองมาจากการคิดแบบตายตัวจึงแยกส่วน ซึ่งไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงในพุทธทัศนะและตามวิทยาศาสตร์ใหม่

การต่อสู้ทางการเมืองในประเทศไทยในระยะเวลา ๑๐๐ ปีที่ผ่านมา หรือที่จริงก็ก่อนหน้านี้ก็อีก อยู่บนการคิดเชิงปฏิบัติ ว่าเราถูกเขาผิด และต้องทำลายฝ่ายตรงข้าม ความคิดเชิงปฏิบัติ ไม่ว่าจะคิดว่ามีเหตุผลที่ดีของฝ่ายตนเท่าใดๆ ก็เป็นการคิดแบบตายตัวและแยกส่วน การคิดแบบนี้ได้นำเราเข้ามาสู่วิกฤตการณ์ทางการเมืองปัจจุบันอย่างอีรุงตุงนังไม่มี

ทางออก เพราะเรื่องทั้งหมดซับซ้อนหลายมิติ หาทางออกจากความซับซ้อนไม่ได้ด้วยการคิดแบบเส้นตรงง่าย ๆ ตายตัวแยกส่วน ว่าถูกถูกผิด ไม่ว่าจะเหลียวไปทางไหนหรือหาอะไรหรือใครเป็นที่พึ่ง ก็หาทางออกไม่ได้

ในความซับซ้อนและยาก ออกจากวิกฤตไม่ได้ด้วยการคิดแบบตายตัวแยกส่วน

การเปลี่ยนวิธีคิดเป็นเรื่องยาก แต่สภาวะวิกฤตสุด ๆ จะมาบังคับให้เราเปลี่ยนวิธีคิด ก็พุทธศาสนาอันเป็นภูมิปัญญาที่ลึกซึ้งอยู่กับเรามาช้านาน แต่เราไม่เคยสนใจวิธีคิดแบบพุทธ ซึ่งต่างจากวิธีคิดแบบโลก ๆ ในปฐมเทศนาที่เรียกว่าธัมมจักกัปปวัตตนสูตรประโยคแรกท่านก็ประกาศหลักคิดที่สำคัญแล้วว่า

“ส่วนสุดทั้งสองภิกษุไม่ควรเสพ”

“ส่วนสุด” (อันตา) หมายถึงสุดโต่ง (extremes) ซึ่งเกิดจากการคิดแบบตายตัว เมื่อตายตัวจึงแยกส่วน เมื่อแยกส่วนจึงสุดโต่ง การปฏิเสธส่วนสุดทั้งสองจึงเป็นที่มาของมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นเส้นทางสายปัญญา ประกอบด้วย เมตตา ขันติ และสามัคคีธรรม

ความเจริญแบบฝรั่งก็มีอะไรดี ๆ ที่เราควรเรียนรู้ แต่ไม่ควรเอาอย่างไปเสียทั้งหมด โดยเฉพาะการคิดแบบแยกส่วนและทำแบบแยกส่วนซึ่งจะนำไปสู่วิกฤตเสมอ ขณะนี้อารยธรรมตะวันตกก็วิกฤตเต็มที่แล้วและไม่มีทางออก

ลองหันมาทำความเข้าใจภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนากันบ้างเถิด

ประชาธิปไตยที่ล้มลุกคลุกคลานจนจะฆ่ากันตายเป็นเปื้อนนั้น ถ้าเป็นประชาธิปไตยแบบพุทธ ซึ่งเน้นสุทธิ ปัญญา เมตตา ขันติ และสามัคคีธรรม จะเป็นสันติวิธีบทแตกต่างกันขนาดไหน

.....